

Posudek dizertační práce

Ing. arch. Eva Bortelová

České Vysoké učení technické v Praze

Fakulta architektury

Obor: Architektura - teorie a tvorba

Ústav: 15113 - Ústav teorie a dějin architektury

Téma: Podnikatelské baroko: Naivně historizující tendence v rezidenční architektuře na území české republiky v letech 1990-2015

Školitel: prof. Ing. arch. Matúš Dulla, DrSc.

Téma dizertační práce Podnikatelské baroko: Naivně historizující tendence v rezidenční architektuře na území české republiky v letech 1990-2015 je velmi zajímavé, z více hledisek aktuální a stimulující k hlubšímu uvažování o stavu naší architektury. Je zřejmé, že v současnosti je u nás obecně architektura užívající historizující odkazy je předem odsouzena k nálepce naivní, nepatřičná, překonaná, kýčovitá - tento proud je zcela vytlačen na okraj zájmu profesionálů, nicméně, i k jejich nelibosti přežívá v myslích některých uživatelů, jako živý zdroj. Autorka práce se tedy pustila do nelehkého úkolu a už její kuráž se jím zabývat, a po té získat potřebný materiál, si zaslouží obdiv. Autorka daný tento jev zkoumá v rezidenční architektuře, konkrétně na rodinných domech, kde se vžil pojem "podnikatelské baroko" - tj. domy, jak uvádí autorka, kterým chybí komplexita a provázanost jednotlivých prvků, mnohdy také logický a estetický vztah exteriéru a interiéru a estetika balancující na hranici amatérismu je nikoli poučená, ale naivně-historizující.

Východiska dané problematiky rozděluje autorka takto:

- teoretická, ve vazbě na definici kýče, kritiku moderny a teorii postmoderny, tradicionalismu, částečně též suburbanizace (jíž se ale autorka hlouběji nevěnuje, což je trochu škoda), pojem podnikatelské baroko (jeho definice není dodnes zcela jednoznačná)
- dle specifického vývoje českém prostředí - přerušení vývoje vnucenou sorelou, neúspěch postmoderny, trend tzv české přisnosti, problém současné neidentity české architektury
- existence klientely, která tento produkt žádá, ale nenachází v odborném prostředí profesionální servis. Což je zřejmě zcela zásadní aspekt daného problému - "moderní" historizující forma byla zcela vytlačena jak ze vzdělávání (jak zdůrazňuje autorka), tak z praxe architektů a následně i teoretické interpretace.

Podnikatelské baroko je zajímavý jev, kterým ještě netrpěly barokní statky a vesnická architektura, ale možná jim pomalu začaly trpět vily 19. století rigidně lpějící na půdorysném schématu 9 polí a všech artefaktech formálního luxusu, jejichž estetický kabát ale byl zcelen díky dobré znalosti klasické architektury (viz např. Lannova vila, 1872 - asi by ji nikdo "podnikatelským barokem" nenazval: "Svou architekturou i výzdobou manifestovala nejen zámožnost majitele, ale také evropský rozhled ve věci moderního životního stylu. Že tak činil odkazy k velkým kulturním epochám minulosti ... patřilo ke stále diskutovaným paradoxům jeho "pokrokářského" století."¹). Tímto jevem do jisté míry už ale trpěla architektura první republiky, jak vyplývá např. z výzkumu v nedaleké Bubenci kol. prof. P. Urlicha, který bych si dovolila trochu zobecnit. U vilové architektury je zde zřejmé rozštěpení na tři proudy: modernistický (stavěné intelektuály), umírněný tradicionalismus se závadami ve funkčních řešeních (bankéři, podnikatelé) a "podnikatelské baroko" různé úrovně s pokleslou estetikou (špatné měřítko, nejednoznačný výběr estetických prvků - "neřízený

¹ Petr Urlich, Lannova vila, In: *Slavné vily Prahy 6 - Bubeneč*, Foibos, Praha 2017, s. 18.

eklektismus", ne zcela dodržené kompoziční zásady...) a funkčními závadami (např. koupelna v čele budovy). Zcela extrémními příklady je pak vila paní Reisové (1929) od architektů Mühlsteina a Fürtha, jinak projektujících velmi elegantní modernistické stavby, která velmi připomíná autorkou zmiňované paláce se všemi jejich nešvary; lepším, ale obdobným příkladem je výstavba Maxe Spielmanna (barokizující např. Vila Bianca a navrhující sice formálně zvládnuté pseudoformy typu Vily Zdeňka Kruliše, ale s typickými dispozičními závadami). Užité estetický kód jednoznačně vyjadřoval sociální status majitele - podnikatelský palác a byl ve své sociální skupině patřičný a přidával rodině mladých podnikatelů na "historickém zázemí" a např. dimenze odpovídaly společenskému životu rodin. Výklad meziválečné architektury je soustředěn zejména na progresivní linii, a tak i zde toto téma zatím zůstává okrajové.

Práce naznačuje, že výstavba RD v období socialismu zdaleka nebyla tak malá, jak se obecně traduje (a podporovaly ji např. soutěže na vzorové rodinné domy a pobídky pro svépomocnou výstavbu). Zde ale byl důležitější fakt bydlení než formy objektu a zanikl i dialog architekt-stavebník. Téma RD se stalo okrajovým. Hlavní proud architektury se přiklonil k modernismu a utilitarismu (panelová výstavba), historizující formy se přesunuly na naše chaty. Zde si nemyslím, že se budoucí "podnikatelské baroko" se vymezuje právě vůči panelové výstavbě, ale spíše vůči zmíněným jevům obecně. Zajímavé by v tomto směru bylo srovnání se situací v dalších postkomunistických zemích, pokud doktorandka bere zlom v roce 1989 a vymezení se vůči panelové výstavbě jako úhelny bod svého zkoumání. Dění po roce 1989 je pak doktorandkou přehledně popsáné a rozdělené na jednotlivé fáze podle jí získaných informací z realitního trhu.

Základní osnovou práce ale jsou formy, do kterých se "podnikatelské baroko" zahaluje. Od těch abstraktnějších (je škoda, že tuto skupinu autorka více nerozvedla, protože i zneužitý modernismus je kýčem a "podnikatelským barokem", jak sama na začátku textu uvádí), až po typologicky historizující formy (palác, sídlo hrad), formy odkazující k danému území (koloniální styl, anglický styl...srub) a obecnější kategorii stín postmoderny (zahrnující i dekonstruktivistické snahy). Možná kategorizace by mohla být i jinak strukturovaná - jít po míře naivnosti citace (pokud je tak uvedeno v názvu práce) nebo jiném faktoru.

Ačkoli doktorandka cituje současnější práce Charlese Jenckse, možná by bylo užitečné zvážít jeho kategorizaci zavedenou v knize *The Language of Post-Modern Architecture (Jazyk Postmoderní architektury, Rizzoli, NY 1977 ad. vydání)*, ve které klasifikuje míru klasické symbolizace objektu ve vztahu k sociálnímu statutu uživatele a dokazuje, že užité znak (klasický dům, klasická architektura) hraje důležitou roli v sociálně-psychologické identifikaci v rámci své třídy a způsobu jednání architekta s klientem. Jeho pojmy jako radikální eklektismus apod. jsou všeobecně přijímané a určitě bych se jich nevzdávala. Daly by se od něho přejmout pro práci i další pojmy exkluzivní/inkluzivní, dvojí kódování apod., které by sice do práce vnesly další aspekty - znakovosti apod.

Z teoretického hlediska by jistě měl být též pojednán Kenneth Frampton a jeho teorie kritického reagonismu, protože projekty jím zahrnuté do této kategorie, nabízejí inteligentní kompromis ve vztahu k místu/místní historii/moderně/moderní technologii. Tyto projekty, a sem bych zařadila i v práci citovaného Zumthora, představují přijatelnou interpretaci historie. V tomto směru mi totiž chybí vyústění práce - ne jen v kritiku, ale i v pozitivní příklady a zdůraznění faktu, že tato výstavba (na vyšší úrovni) ve velkém láká i Západní uživatele, což se u nás značně ignoruje. Je zajímavé, že zejména v protestantském prostředí dobře funguje vizuální kód "holandského domu", který se dá velmi dobře modernizovat a nasycit tak potřebu po historizujícím ztvárnění domu přinášející obyvatelům pocit pohody a útulnosti a tolik kýženou metaforu starobylosti (jak vidíme i v předložené práci) - nicméně v našem prostředí je tato forma cizí. V teoretické rovině by se tedy dal

problém ještě hlouběji pojednat a zejména v závěru podrobněji shrnout, nicméně uvedená fakta jsou dobře pochopitelná, a též pojednané příklady jsou jako jednotlivost i celek jsou ale velmi zajímavé a přehledně analyzované.

Zaujal mě fakt, že se tolik těchto realit přeprodává - doktorandka toto nijak nekomentuje - co je důvodem, a má tento důvod nějaký vztah ke zkoumanému tématu? Návrh využívat k nasycení touhy této klientely historické budovy je zajímavý, ale zřejmě o to klientům, kteří touží po "tvůrčí interpretaci, byť pokřivené" vskutku nejde.

Text je čtivý, jeho struktura je dobrá, formálních chyb je málo.

Hodnocení: i přes některé výtky je tato práce jistě přínosná a průkopnická (v tom spatřuji její hodnotu), samostatně zhotovená bez možnosti čerpat z již hotových výzkumů, sběr materiálu byl jistě pracný, což si též zaslouží pozornost. Po zodpovězení výše položených otázek doporučuji udělení titulu Ph.D.

V Praze 12. 5. 2018

doc. Ing. arch. Lenka Popelová, Ph.D.

FSv ČVUT v Praze